T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

CİLT 4

45. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI BİLDİRİLERİ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

45. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu

45. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI

CİLT 4

26-30 Mayıs 2025
MERSİN

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3821/4
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 211/4

Editör
Dr. Soner ATEŞOĞULLARI

26-30 Mayıs 2025 tarihlerinde Mersin'de düzenlenen 45. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Mersin Üniversitesinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

TK: 978-975-17-6633-5
ISBN: 978-975-17-6637-3

Grafik Tasarım
Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafı
Patara Kazısı, Athena Giustiniani tipi heykel başı, Mermer, Orta Antoninler Dönemi (MS 2. yy.)

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Soner ATEŞOĞULLARI tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2026

45. ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 45th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOMETRY

- Prof. Dr. Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi
- Prof. Dr. Charles Brian ROSE, Pennsylvania Üniversitesi
- Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL, Harvard / Wisconsin Üniversitesi
- Prof. Dr. Felix PIRSON, Alman Arkeoloji Enstitüsü
- Prof. Dr. Necmi KARUL, İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Deniz KAPLAN, Mersin Üniversitesi
- Prof. Dr. Timothy P. HARRISON, Chicago Üniversitesi
- Prof. Dr. Yılmaz Selim ERDAL, Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE, Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet IŞIKLI, Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ÖNAL, Harran Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet TEKOCAK, Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aslı ÖZYAR, Boğaziçi Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali BORAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Giulio PALUMBI, Bari Aldo Moro Üniversitesi
- Doç. Dr. Francesca BALOSSI RESTELLI, Roma Sapienza Üniversitesi
- Doç. Dr. Şener YILDIRIM, Mersin Üniversitesi
- Doç. Dr. Yavuz YEĞİN, Ankara Üniversitesi
- Doç. Dr. Mahmut AYDIN, Batman Üniversitesi
- Doç. Dr. Gülsün Çiler ALGÜL, İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Asena KIZILARSLANOĞLU, Kastamonu Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Önder İPEK, Semih GERÇEK, H. Hande EROL, Hakan FINDIKOĞLU
2024 YILI ORTAKÖY ŞAPİNUVA KAZI ÇALIŞMALARI 21

Özlem ÇEVİK, Mine UÇMAZOĞLU, Ceren BİNİCİ, Suzan POLATGİL, Uğur ÇELİK, Vural KAYA
ULUCAK HÖYÜK 2022-2024 YILLARI KAZI ÇALIŞMALARI 37

Peter TALLOEN, Görkem Senem ÖZDEN GERÇEKER, Murat FIRAT
2024 YILI SAGALASSOS KAZI, ARAŞTIRMA VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI 51

Rabia AKARSU, Hüseyin YURTTAŞ, Evrim TEKELİ
ERZURUM-PULUR HÖYÜK 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI 73

Rana ÖZBAL, Fokke GERRITSEN, Aysel ARSLAN, Canan KARATAŞ YÜKSEL,
Gülşah GÜNATA, Sidar GÜNDÜZALP, Hannah LAU, Luca VOLPI,
Devrim SÖNMEZ, Maria DAGHMEHCHI, FİLİZ DOLĞUN
TELL KURDU HÖYÜK 2024 KAZILARI 89

Roland R.R. SMITH, Ine JACOBS, Serra SOMERSAN
APHRODISIAS 2024 107

Rüstem ASLAN, Enes CAN, Hüdai Süha CAN, Gonca DİKENCİ, Fecri POLAT
2024 YILI TROYA KAZI ÇALIŞMALARI 125

Salih KAYMAKÇI, Derya ÇIĞIR DİKYOL,
Hatice GÜL KÜÇÜKBEZCİ, Evren ŞAR İŞBİLEN
KASTABOS / HEMITHEA KUTSAL ALANI 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI 137

Savaş SARIALTUN, Fatih YILMAZ, Yunus KAPTAN
ÇAYÖNÜ TEPESİ 2024 YILI KAZI VE ARAŞTIRMALARI YENİ BULGULAR VE YAKLAŞIMLAR 155

Ş. Sedef ÇOKAY KEPÇE, Aytaç DÖNMEZ, Aygün ŞERMENT, Cankat SAZAK
2024 YILINDA PERGE'DE YÜRÜTÜLEN KAZI, ARAŞTIRMA VE RESTORASYON FAALİYETLERİ VE SONUÇLARI 175

Serdar AYBEK, Burak ARSLAN, Zeynep A. MERİÇ, Yılmaz BALIM, Ezgi DUMAN,
Taner ÖZGÜR, Esra SAĞUN ZIH, Serhat SEVİK, Meltem AHAOĞLU, Hacer TOPUZ TUTUŞ
METROPOLİS KAZISI 2024 YILI ÇALIŞMA RAPORU 193

Serdar AYBEK, Arman KEÇECİ, Ekin GÜLTEKİN GÜLERYÜZ, Ceyhun KEÇE
EFES KOORDİNATÖRLÜĞÜ 2024 YILI ÇALIŞMA RAPORU 211

K. Serdar GİRGİNER, Özlem OYMAN GİRGİNER, Mehmet CEVHER,
Muaz KOÇAK, Hatice KÖRSULU, M. Furkan TUFAN
2024 YILI TATARLI HÖYÜK KAZISI 231

Sevilay Zeynep YILDIZ, Gözde ADIGÜZEL, Selim YILDIZ
KEDREAI 2024 247

Sevinç GÜNEL
ÇİNE-TEPECİK HÖYÜĞÜ 2024 YILI KAZILARI 267

Şengül AYDINGÜN, Haldun AYDINGÜN, Ülkü KARA, Ayberk ENEZ,
Alkiviadis GİNALİS, Paolo MARANZANA, Brandon McDONALD, Hasan DEĞİRMENCİ
2024 YILI BATHONEA ANTİK KENTİ KAZILARI 289

Şevket AKTAŞ
PATARA 2024 KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI 305

Şevket DÖNMEZ
KERKENES DAĞI (KERKENES HARABELERİ) KOORDİNATÖR KAZI BAŞKANLIĞI KAZI ÇALIŞMALARI: İLK DÖNEM (2024) DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇLAR 321

Taner KORKUT, Çilem UYGUN, Bilsen Ş. ÖZDEMİR, U. Ozan USANMAZ
TLOS 2024 KAZI ETKİNLİKLERİ 338

Turan TAKAOĞLU, Ömer Can YILDIRIM, Mehmet AYAZ
TENEDOS (BOZCAADA) 2024 YILI KAZISI 359

Vasıf ŞAHOĞLU, İrfan TUĞCU, Ümit GÜNDOĞAN,
Ourania KOUKA, Mustafa İNCİRLİLİ, Yeşim ALKAN
2024 YILI LİMAN TEPE KARA VE SUALTI KAZILARI SONUÇ RAPORU 377

Yusuf ALBAYRAK, Oktay KESKİN, Gülçin MÜMİN TAŞDEMİR,
Azize TURGUT, Damla Zehra DEMİRER
2024 YILI MYRİNA ANTİK KENTİ KAZI ve TEMİZLİK ÇALIŞMALARI 397

Yusuf POLAT, Rahşan TAMSÜ POLAT
2024 YILI YAZILIKAYA/MİDAS KALE KAZISI 409

Yusuf SEZGİN, Burkay KIZILBUĞA, Mehmet Nezih AYTAÇLAR, Baykal BAŞDEMİR
AİGAİ (AİOLİS) 2024 YILI ÇALIŞMALARI 421

Zeliha DEMİREL GÖKALP, Mehmet KURT, Özgü ÇÖMEZOĞLU UZBEK
2024 YILI AMORİUM KAZILARI 439

Zeliha DEMİREL GÖKALP, Hasan YILMAZYAŞAR, Süleyman ACAR, Melika YURDAKUL
2021-2024 YILLARI ARASI HARMANTEPE KALESİ KAZI ÇALIŞMALARI 455

Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER, Aytekin BÜYÜKÖZER, Serdar BAĞLIBEL
LATMOS VE HERAKLEIA 2024 YILI ÇALIŞMALARI 469

Zeynep KOÇEL ERDEM, Namiye Sine ERCAN,
Osman YILMAZ, Caner İMREN, Beril KARADÖLLER
PERİNTHOS ANTİK KENTİ (TEKİRDAĞ MARMARAEREĞLİSİ) 2024 YILI KAZI ÇALIŞMALARI 487

Rainer M. CZICHON, Mehmet Ali YILMAZ, H. Burak ÇÜMEN
OYMAAĞAÇ HÖYÜK/NERİK ARKEOLOJİK KAZI PROJESİ 2024 YILI ÇALIŞMALARI 505

2024 YILI LİMAN TEPE KARA VE SUALTI KAZILARI SONUÇ RAPORU

Vasıf ŞAHOĞLU*

İrfan TUĞCU

Ümit GÜNDOĞAN

Ourania KOUKA

Mustafa İNCİRLİLİ

Yeşim ALKAN

Liman Tepe'de 1992-2019 yılları arasında Prof. Dr. Hayat Erkanal başkanlığında sürdürülen kazıları, 2020 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi adına Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu başkanlığında, İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmaları Projesi (IRERP) kapsamında devam etmektedir[1].

* Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU; Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı/Ankara Üniversitesi Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ANKÜSAM) 06100, Sıhhiye- Ankara/TÜRKİYE, E-posta: sahoglu@ankara.edu.tr, vsahoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4310-3686.

Doç. Dr. İrfan TUĞCU; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Osmaniye/TÜRKİYE, E-posta: irfan_tugcu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7502-8417.

Dr. Öğr. Üyesi Ümit GÜNDOĞAN; Batman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Batman/TÜRKİYE, E-posta: umitgndgn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4292-2671.

Prof. Dr. Ourania KOUKA; Kıbrıs Üniversitesi, Prehistorik Ege Arkeolojisi Bölümü, Gladstonos Sok. No. 12, Lefkoşa/KIBRIS, E-posta: ouraniak@ucy.ac.cy, ORCID: 0000-0002-3434-1626.

Öğr. Görevlisi Mustafa İNCİRLİLİ; Ankara Üniversitesi Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi–ANKÜSAM, Denizli Mahallesi, Harbiye Cad. No: 2 Çeşmealtı–Urla, İzmir/TÜRKİYE, E-posta: mincirlili@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0619-2221.

Arş. Gör. Yeşim ALKAN; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Osmaniye/TÜRKİYE, E-posta: yesim_alkan@hotmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-7929-2784.

1 Proje kapsamında, Liman Tepe kara ve su altı, kazı çalışmaları devam etmektedir. Çeşme-Bağlararası, Bakla Tepe, Kocabaş Tepe, Karaburun-Kömür Burnu arazi çalışmaları tamamlanmış olup, yayına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Tüm bu çalışmalar 2006 yılından bu yana Ankara Üniversitesi Deniz Arkeolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ANKÜSAM) koordinatörlüğünde, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Geleceğe Miras Projesi, TÜBİTAK (Proje No: 108K263, 114K266, 116Y107 ve 124K036), YÖK – ADEP Proje No: SBA-2022-2654, Ankara Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü Proje No: 2006 – 0901024, 10Y6055002, 15A0759003 ve 18A0759002, INSTAP-SCEC ve Urla Belediyesi tarafından desteklenmektedir.

2024 yılı kazı çalışmalarına, yurtiçinden ve yurtdışından farklı üniversitelerden öğretim üyeleri ve öğrenciler katılmıştır. Kazı ekibi, kazı başkanı Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu (Ankara Üniversitesi), kazı başkan yardımcısı Doç. Dr. İrfan Tuğcu (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi), Kazı başkan yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Ümit Gündoğan (Batman Üniversitesi), Prof. Dr. Ourania Kouka (Kıbrıs Üniversitesi) Öğr. Gör. Mustafa İncirlili (ANKÜSAM), Arş. Gör. Yeşim Alkan (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi), Mimar Prof. Dr. Deniz Özkut (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi), Doç. Dr. Özden Ürkmez (Demokrasi Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Matthew

2024 yılı kazı sezonunda, Liman Tepe'de hem karada (kuzey ve güney kazı alanları) hem de deniz altında Arkaik Liman'ın bulunduğu kesimde kazı çalışmaları yürütülmüş (Harita: 1, Resim: 1), bunun yanında Karantina Ada yolu ve Karantina Adası'ndaki batık Roma Dönemi limanında su altı belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Denizde yürütülen çalışmalarda Liman Tepe'nin çevresinde deniz tabanı görüntüleme çalışmaları yapılmıştır.

LİMAN TEPE KARA KAZILARI

Kuzey Kazı Alanı Kazı Çalışmaları

Orta Tunç Çağı (LMT III) Tabakası Kazısı

Liman Tepe III. tabakasına ait dairesel planlı bir silo dışında Orta Tunç Çağı'na tarihlenen başka bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Silo içinde gerçekleştirilen kazılarda, silo tabanının özel bir yapıya sahip olmadığı görülmüştür. Silo, Liman Tepe'de daha önceki yıllarda açığa çıkarılan Orta Tunç Çağı örnekleri gibi kenarlarına yan bir şekilde yerleştirilen yassı levha taşlarla inşa edilmiştir. Silonun duvarları orta büyüklükte tek ya da çift sıra taşların üst üste dizilmesiyle oluşturulmuştur.

Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı'nda açık alanlarda üretime dönük faaliyetlerin yürütüldüğü daha önceki yılarda yapılan kazılarda ortaya konmuştur. Bu yıl da açık alanda açığa çıkarılan çukurların, işlik alanı ve ritüellerle bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Geçtiğimiz yıllarda açığa çıkarılan ocak tabanları, silolar, ritüel ve çöp çukurları ile dikme deliklerinin varlığı, bu görüşü desteklemektedir (Gündoğan, 2025). Bu yıl yapılan kazılarda da gerek yukarıda bahsi geçen silonun çevresinde gerekse çukurların çevresinde açığa çıkarılan dikme delikleri açık meydanlık olarak kullanılmış bu alanda bazı bölgelerinin üzerinin belirli uygulamalarla ya da geçici gölgeliklerle kapatılarak işlik alanları olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

Harpster ve Dr. Michael Rice Jones (Koç Üniversitesi), Çizim Uzmanı Douglas Faulmann (INSTAP), Doç. Dr. Neyir Kolankaya Bostancı (Hacettepe Üniversitesi); Prof. Dr. Hasan Hüseyin Atar (Ankara Üniversitesi) Arş Gör. Semra Kaygısız (Dumlupınar Üniversitesi); Arkeolog: Furkan Yılmaz, Elifcan Sunar, Emrullah Dönmez, Nazan Atay, İbrahim Bolat, Günce Pelin Öçgüden, Savannah Ulalian Bishop, Jelena Celebic, Oytun Arabacı, Dr. Michaela Reinfeld , Mehmet Ayhan Özdemir, Betül Dila Saçan ; Dr. Tom Maltas (Oxford Üniversitesi), Oliver Borscanyi, Bettina Bernegger, Julia Tanzer (Viyana Üniversitesi); Dr. Evangelia Kiriatzi (British School at Athens), Dr. Maria Choleva (British School at Athens), Bastien Rouef (French School at Athens); Burak Özdemir (Restoratör); Doç. Dr. Rıfat İlhan, Dilan Demirel, Aylin Karataş (Ege Üniversitesi); Clemence Pagnoux (Paris Ulusal Doğa Tarihi Müzesi); Ankara Üniversitesi öğrencileri Faruk Güngör, Sude Nur Budak, Gönül Aras, İlsu Nur Yıldırmaz, Ezgi Tosunbaş, Mustafa Yasin Öztürk, Sevde Sümer, Ayşe Sude Biçer, Gamze Nur Şahin, Sena Akbulut, Ege Aksoy, Ufuk Turul, Ümran Derya Aydın, Taiba Dost; Ankara Hacı Bayram Veli öğrencileri Şeyda Zeynep Kutbe; Demokrasi Üniversitesi öğrencileri Nehir Çayır, İlkin Ahsen Ödemiş, Berra Kaya, Nehir Eleman, Ecem Sıla Kuzgun; İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi, Sevim Şimşek, Merve Ünlütaş Mimar Sinan Üniversitesi öğrencisi Orkun Önder; Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencileri Yağmur Çevik, Fatma Zera Varlı; Kocaeli Üniversitesi öğrencisi Kaan Oytun Arabacı; Dokuz Eylül Üniversitesi öğrencileri Mahsun Gazi Doğru, Emel Şahin, Yağmur Özparlak, Talha Barış, Çağla Çiftçi; Koç Üniversitesi Öğrencisi Duru Durmaz kazılara katılmışlardır. Liman Tepe 2024 yılı kazısına Bakanlık Temsilcisi olarak Barış Tekin (İzmir Müzesi Müdürlüğü) ve Nevin Özdemir (Kırklareli Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü) katılmıştır.

Bu yıl Orta Tunç Çağı'na ait bir çukur ön plana çıkmaktadır. Bu ritüel çukurunun üst kısımları 2023 yılında kazılmış ve bu çukurun iç dolgusunun neredeyse tamamen kül ve karbon kalıntılarından oluştuğu tespit edilmişti. Küllü ve karbonlu toprak yapısının gözlemlendiği çukurun tabanı ise bu yılki kazılar sonucunda açılmıştır. Yapılan çalışmalarda çukur tabanının kuzeydoğu kesiminde bir alana özel olarak bırakılmış tutamaklı bir fincan ve bu fincanın yanına bırakılmış hayvan kemikleri ve deniz kabukları, bu çukurun kullanım amacı hakkında bilgiler vermektedir.

Erken Tunç Çağı (LMT IV-V) Tabakaları Kazısı

Erken Tunç Çağı 2 dönemi sonlarında Liman Tepe büyük bir yangın geçirmiş ve sitadelin içerisindeki yerleşim alanı daralarak höyüğün tepe kısmına sıkışmıştır. Bu durum, daha önceki yıllarda yapılan kazılarda ortaya konulmuştu (Erkanal ve Şahoğlu 2016, Şahoğlu vd., 2022). 2020-2024 kazı sezonunda, Erken Tunç Çağı 2'nin geç evresine ait yapı bloklarının üzerine açılmış onlarca çukur tespit edilmiştir. Çapları 1-2 m arasında değişen ve yaklaşık 1 m dolgu derinliklerine ulaşabilen bu çukurların sık aralıklarla açıldığı görülmüştür. Çukurların birbirini kesmesi, höyükte uzun bir dönem boyunca çukur açma faaliyetinin devam ettiğini göstermektedir. Orta Tunç Çağı tabakalarındaki çukurların da aynı bölgede bulunması, höyükte belirli alanların bilinçli olarak boş bırakıldığını ve çukur açma geleneğinin birkaç yüzyıl boyunca aynı alanda devam ettiğini ortaya koymaktadır. Çukurların bir kısmı taş dolgulu ya da tabanda küçük taş grupları içeren bir yapıya sahipken, sade toprak dolgulu çukurlar da bulunmaktadır (Resim: 2). Bu yıl açılan yaklaşık 20 çukurdan yalnızca biri, Ç.24 KA/01 (Locus 7162) çukuru dikkat çekici buluntular sunmuştur. Kumlu dolguya sahip bu çukurun ortasında bir geyik boynuzu bulunmuştur. Daha önceki yıllarda yapılan kazılarda kaplumbağa kemikleri ve deniz kabukları gibi hayvan kalıntılarının yoğun olduğu çukurlar bilinirken, bu yılki bulgulara geyik boynuzlu bir çukur da eklenmiştir.

Erken Tunç Çağı 2 geç evresinin son bulması sonrasına ait diğer kalıntılara Liman Tepe'nin kuzey kazı alanının doğu kanadında yer alan yapıların üzerinde de rastlanmıştır. Yer no. 24/03 ve Yer no. 24/04 Erken Tunç Çağı 2 geç evre yapılarının üzerinde yer alan ve geniş bir yayılım gösteren taş dolgu açığa çıkarılmıştır. Geniş taş dolgu, yapılar kullanımdan çıktıktan sonra oluşturulan büyük ihtimalle bir tahribat ve yıkımdan arta kalan kalıntılar olduğunu ortaya koymaktadır (Resim: 3).

Erken Tunç Çağı 2 geç evresine ait yapılar Erken Tunç Çağı 1 ve 2 erken dönemlerinde kullanılan ve ara duvarları ortak olan birbirine bitişik uzun evlerin üzerine aynı plan ve mantıkla inşa edilmiştir. 2024 yılında, surlarla çevrili sitadelin giriş kapısından girince sağda (güneydoğuda) yer alan ve 6 adet binadan oluşan yapı blokunda çalışılmıştır. 2024 yılı kazılarında Yer 24/01 ve Yer 24/02 yapılarının içlerinde kazılar gerçekleştirilmiştir (Resim: 4).

Yer 24/01 Yapısı

Yer 24/01 yapısı, Liman Tepe V tabakası (ETÇ 2 geç evresi) ait yerleşimin sitadel kısmının içerisinde, Ege Yerleşim Planı'na (Gündoğan, 2020) uygun bir mimari doku sunan güneydoğu yapı bloğu içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık 13 m uzunluğunda olan bu yapı, doğuda Erken Tunç Çağı 2'nin geç evresine ait sura yaslanmakta, batıda ise yerleşimin ana sokaklarından birine açılmaktadır. Bu yapı kendi içerisinde erken ve geç olmak üzere en az iki kullanım evresinden oluşmaktadır. Yapının geç tabakasında, yapı tabanında iki farklı mimari evreye ait döşeme benzeri taş yığını tespit edilmiştir. Bu taş yığınlarından geç olanı daha büyük boyutlu taşlardan oluşmaktadır (Resim: 5). Yapının genişliği 2,25-2 m arasında değişmekte olup yaşamsal aktiviteler için dar bir özellik sergilemektedir. Yapının geç evresine ait ikinci mimari evresinde, üst evrede olduğu gibi mekânın merkezinden yine doğuya doğru genişleyen ve bu kez daha küçük taşlarla oluşturulmuş taş döşeme bulunmaktadır. Bu küçük taş döşeme üzeri de ince ve orta irilikte kumla kaplanarak sıkı bir zemin oluşturulmuştur. Bu yapının dikkat çeken diğer bir özelliği ise yapının duvar kenarlarına tabanı taşlarla oluşturulmuş üst kısmı ise kerpiçle yükseltilmiş bankların yer almasıdır. Yapının içerisinde ocak tabanına rastlanılmamıştır ve üst evrenin yaşam düzleminden daha dar olan bu taban 1,40 m genişliğindedir. Yapının dar olması, ocak tabanlarının olmaması, tabana yapılmış özel döşemelerin varlığı ve duvar kenarında yer alan banklar bu yapının domestik bir fonksiyondan daha farklı bir amaç için kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir (Resim: 6).

Yer 24/02 Yapısı

Liman Tepe Erken Tunç Çağı 2 Geç evresi sitadeline girince sağdan 3. Yapı olan Yer 24/02 yapısı, yerleşimin güneydoğu bloğu yapı sırasında yer almakta olup, Yer 24/01'in kuzeyinde ona bitişik olarak inşa edilmiştir. Yer 24/01'nin güney duvarını da bu yapı ile ortak kullanmaktadır. Yer 24/02 yapısı doğuda Erken Tunç Çağı suruna yaslanmışken, batıda yerleşimin ana caddelerinden birine açılmaktadır. Erken Tunç Çağı 2 erken ve geç dönemlerinde kesintisiz olarak kullanılmaya devam eden yapının içerisinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Doğuda 2.40 m genişliğe sahip olan yapı, batıya doğru yaklaşık olarak 3.50 m genişliğe erişerek trapez bir plana sahiptir. Erken Tunç Çağı 2 geç'in erken evresinde olasılıkla doğrudan sura yaslanan yapı, daha sonraki geç evresinde, doğu kısmına ek bir duvar örülerek sur yerine bu duvarla sonlanmıştır. Bu yapının en önemli özelliği evin yeşilimsi sarımsı renkli kireçli bir malzeme ile yapılan bir tabanının olması ve bu tabanın neredeyse tamamının çok iyi korunmuş bir şekilde gün yüzüne çıkarılmasıdır. Evin ortasında 0,80 m çapında dairesel planlı bir ocak tabanı bulunmaktadır (Resim: 6).

Yer 24/03 Yapısı

Liman Tepe'de sitadel içerisindeki güneydoğu yapı bloğunda yer alan bir diğer yapı olan Yer no. 24/3 yapısı, Yer no. 24/02 yapısının bitişiğinde kuzeyde yer almaktadır. Yer

no. 24/02 yapısının kuzey duvarı, bu yapının güney duvarı olarak kullanılmıştır. Bu yapının Erken Tunç Çağı 2 geç evresi tabakasında yukarıdan da bahsedildiği gibi geniş boyutlu taş dolgunun açığa çıkarılmasından dolayı oldukça dar bir alanında kazılmıştır. Plan olarak bitişiğinde yer alan yapılarla aynı özellikte olan yapının doğu kısmının Erken Tunç Çağı 2 geç suruna yaslandırılmış olduğu tespit edilmiştir.

MÖ 3. binyılın başından ortalarına kadar kesintisiz bir şekilde farklı yapım evreleri göstererek iskân edilmiş bu yapı bloğunun olduğu alanda 2024 yılında Erken Tunç Çağı 2'nin geç evresine ait yerleşim planı üzerinde çalışılmıştır. Dikdörtgen veya trapez planlı olabilen bu yapılar ortak duvarlara sahip olup ön kısımlarında küçük bir ön odanın önündeki sundurma ile sokağa bağlanmakta, arka kısımlarında da sura dayandırılmaktadırlar. Büyük boyutlu olan arka odanın ortasında genellikle dairesel veya oval planlı bir ocak yer almaktadır. Bu dönemde yerleşimin orta kesiminde çok odalı ve büyük depo odalarına sahip merkezi yapıların yer aldığı Liman Tepe'de kenarlarda ise önemli insanların yaşadığı evlerin bulunduğunu kanıtlayan bu yapılar, Ege Yerleşim Planı'na uygun olarak inşa edilmiştir. Liman Tepe'deki bu yapılar, blokları halinde inşa edilen uzun evlerden oluşan Ege Yerleşim Planı'nın Erken Tunç Çağı 2'nin geç dönemine kadar kullanımda olduğunu ortaya koymaktadır.

Güney Kazı Alanı Çalışmaları (P-9 Açması)

Liman Tepe'de modern ana yolun güneyinde kalan Güney Kazı Alanı (B alanı), P-9 açmasında (9,0x7,5 m) yer almaktadır ve Geç Tunç Çağı ile Orta Tunç Çağı'nı araştırdığımız bu alanda 2024 yılında da çalışılmaya devam edilmiştir. B alanındaki çalışmalar dört ana konuya odaklanmıştır. 1- Geç Tunç Çağı 4. evresinde yer alan Ev 2; 2- daha eski bir Geç Hellas III C (LH IIIC) evresine ait Ev 1'in (6. Seviye) temel seviyesi; 3- Geç Tunç Çağı'na ait çömlekçi fırını ve 4- Orta Tunç Çağı (LMT III) yerleşimine ait Batı ve Doğu bastiyon ile yerleşimin kapısını ortaya koymak amacıyla yürütülen çalışmalardan oluşmaktadır (Resim: 7). Liman Tepe'nin Erken Tunç Çağı'na ait yerleşiminin "Aşağı Şehir" planı, Güney ve Batı yönünde anıtsal Erken Tunç Çağı bastiyonundan (Erkanal vd., 2017, fig. 7; Ersoy vd., 2011; Erkanal 2011, s, 132, fig. 5) Klazomenai'nin (Ersoy, 2007), Arkaik Dönem surlarına kadar uzandığını gösteren bulgular, P-9 açmasındaki kazının ana hedeflerinden biri olmasına rağmen, henüz Erken Tunç Çağı tabakalarına inilmediği için bu bilgiler doğrulanmamıştır.

Güney Kazı Alanı 2 No.lu Ev

Ev 2'nin, en ağır tahrip görmüş Geç Tunç Çağı dönemi kullanımına ait kalıntılar ile iyi korunmuş kireçtaşı duvar L 7041'in temel seviyesindeki kısmı (2.09-1.93 m) incelenmiştir. Gün yüzüne çıkarılan seramikler arasında, GH IIIC evresine tarihlenen (L 7228) pişirme kapları, ince işlenmiş bardaklar ve derin kaseler bulunmaktadır.

2018 (Erkanal vd. 2019, s. 423, fig. 7-9) ve 2023 kazılarında Ev 1 ve Ev 2'nin GH IIIC dönemindeki terkinden sonra bu alana gömülmüş altı adet bebek/çocuk çömlek gömüsü (çoğu kremasyon) ortaya çıkarılmıştı. Bunlar, P-9 doğusundaki önceki iki gömüyle birlikte değerlendirildiğinde, alanın GH IIIC son evresinde (LMT II.1) surların hemen dışında bebek/çocuk mezarlığı olarak kullanılmış olduğu kesinlik kazanmıştır. 2024 kazılarında ise açmanın güneybatı köşesinde kırmızı boyalı bir *hydria* içinde bir bebek gömüsü ve *Hydria*nın kuzeyinde bir taş levha altındaki kemikler ve bir ağırşak içeren başka bir mezar daha açığa çıkarıldı (Mezar 2) (Resim: 8). Mezarlıkta ayrıca büyük kireçtaşı levhalarla sınırlandırılmış altı kremasyon olabilecek kalıntı tespit edilmiştir. Mezarlığın altında Geç Tunç/Orta Tunç Çağı'na ait bir çömlekçi fırını izleri saptanmıştır. Liman Tepe'de şu ana kadar, surlar içindeki bölgede, yerleşim terk edildikten sonra aynı alanda seramik bir kap içinde bu döneme ait bir çocuk gömüsü daha bulunmuştu (Aykurt, 2009, s. 46).

Güney Kazı Alanı 1 No.lu Ev

2024 yılında 1 No.lu Ev içerisinde yürütülen kazılar, evin en eski evresine ait temel seviyesinin araştırılmasına odaklanmıştır. Kısmen yanmış toprak tabakasında, özellikle kabartmalı kulplu pişirme kapları ve GH IIIC kırmızı boyalı *kyliks* parçaları olmak üzere birkaç Geç Tunç Çağı seramiği ele geçmiştir. Ev 1'in domestik amaçlı kullanımı, çok sayıda koyun/keçi kemiği, genç bir domuza ait çene kemiği, balık omurları ve deniz kabuklarıyla doğrulanmaktadır. Bunun yanında, ağırşak olarak kullanılan yuvarlak seramik parçaları, Nisyros'un güneydoğusundaki Yiali Adası'ndan obsidiyen bir parça ve çeşitli renklerde çakmaktaşı parçaları, Ev 1'in kuruluşundan itibaren domestik fonksiyonu yanında aynı zamanda üretimle bağlantılı bir kullanım alanı olduğunu göstermektedir.

P-9 açmasının orta kısmında, Ev 1'in GH IIIC evresine ait temel seviyesinin altında, Orta Tunç Çağı'na tarihlenen ve 30-35 cm kalınlığında bir yıkım/yanık tabakası incelenmiştir. Bu tabaka içerisinde kötü korunmuş bir ocak, çok sayıda pişirme kabı, kısa veya yüksek ayaklı oluklu dekorasyona sahip gri seramik kaseler, dikkat çekici miktarda hayvan kemiği (koyun/keçi çeneleri), deniz kabukları ve karbonlaşmış tohumlar bulunmuştur.

Bu seviyede, kuzeybatı-güneydoğu yönelimli ve 80 cm kalınlığında güçlü bir duvar olan kireçtaşları ile inşa edilmiştir. Bu duvar, Orta Tunç Çağı'na ait trapez formlu bastiyonla ilişkilendirilen surun daha erken bir evresine (?) ait ya da bir teras duvarı olarak işlev görmüş olabilir.

Güney Kazı Alanı Seramik Fırını (L 7215) (geç Orta Tunç Çağı-erken Geç Tunç Çağı?)

Liman Tepe'de P-7 açmasındaki çalışmalarda, Tunç Çağlarına ait çömlek üretiminin organizasyonu açısından önemli, oldukça iyi korunmuş geç Orta Tunç Çağı/erken Geç Tunç Çağı dönemine ait bir seramik fırını (2,08-1,98 m) açığa çıkarılmıştır. Fırın kullanım dışı kaldıktan sonra Orta Tunç Çağı Batı Bastiyonu (şimdiye kadar açığa çıkarıldığı

kadarıyla 0,45 m yüksekliğinde), bu fırının üzerine inşa edilmiştir. Elips ve hafif asimetrik formdaki fırın 1,66 m yükseklikteki kulenin sert kerpiç dolgusu içinde inşa edilmiş ve çevresinde küçük-orta boyutlu düzensiz volkanik taşlarla desteklenmiştir. Fırının iç kısmında temel duvarı ile 0,50 m uzunluğunda ve 0,35 m genişliğindeki koridoru (malzeme besleme kanalı), 0,6-8 m kalınlığındaki kilden oluşmaktadır. Fırının kubbesi (kap pişirme odası), saman katkılı sert pişmiş kızıl kahverengi kilden yapılmış olup (1,98-1,93 m), turuncu-kırmızı kilden oluşan düzensiz bir şekilde fırın içine çökmüş halde bulunmuştur (Resim: 8).

Fırının ateş bölmesinin (alt kısmı, 30-35 cm yüksekliğinde) yanı sıra koridorunda, ardışık kül ve karbonlaşmış toprak tabakaları tespit edilmiştir. Bu tabakalar, odun yakıtının kalıntılarını göstermektedir. Bu katmanlar içinde, büyük pişirme kabı parçaları ile yonca ağızlı *amphora*nın ağız ve boyun kısmı bulunmuştur. Ateş bölmesinin tabanında, özellikle çevresinde, fırının alt kısmındaki kil duvarını daha iyi desteklemek için küçük taşlar yerleştirilmiştir.

Bu endüstriyel yapı, Liman Tepe'de surlar dışındaki aşağı şehirde bulunan ilk seramik fırınıdır. Benzer boyut ve teknolojideki seramik fırınları, şimdiye kadar yalnızca surlar içerisindeki açık alanlarda açığa çıkarılmıştır (dördü LMT II.3=GH III A2 dönemine, biri Orta Tunç Çağı'na aittir) (Erkanal vd., 2016, fig. 2-4; Mangaloğlu-Votruba 2015, s. 650-651, fig. 1-2, 6-7; Şahoğlu vd., 2023, s. 376, fig. 2). Bu geç Orta Tunç Çağı/erken Geç Tunç Çağı sur dışı seramik fırınının keşfi, Liman Tepe ve Batı Anadolu'daki Orta ve Geç Tunç Çağı çömlek üretiminin organizasyonu üzerine tartışmaları genişletecektir.

Güney Kazı Alanı Orta Tunç Çağı Kapı ve Bastiyonlar

P-9'un kuzey kısmında, 2023 yılında Orta Tunç Çağı-Geç Tunç Çağı surunun (Erkanal vd., 2017, lev. 1-2, fig. 7) bir bölümü ve iki trapez biçimli bastiyon ile çevrelenmiş bir kapı ortaya çıkarılmıştı. 2024 yılında P-9'un kuzeyinde, Orta Tunç Çağı–Geç Tunç Çağı surunun bir bölümü ile iki trapez biçimli bastiyonun çevrelediği bir de kapı açığa çıkarılmıştır. Batı Bastiyonu ana sur taşlarına benzer boyutlarda volkanik taşlarla inşa edilmiş, güney cephesi iri volkanik taşlarla örülmüş, batı cephesi ise ya tahrip olmuş ya da henüz ortaya çıkarılamamıştır. Doğu cephesinden yalnızca büyük kireçtaşlarından oluşan bir sıra belgelenmiştir. Bastiyonun içi sert kilden yapılmış olup, kullanım dışı kaldığında bu kil içine tahkimatla ilişkili olmayan bir seramik fırını inşa edilmiştir. Ağır tahrip olmuş Doğu Bastiyonu'nun içi de sert killi olup cepheleri kireçtaşı ve volkanik taşlarla kaplanmıştır; batı cephesinde yalnızca düşük seviyeli taş sıraları korunmuş, doğu cephesi 0,60 m yüksekliğe kadar belgelenmiştir. Güney cephesi büyük ve orta boy düzensiz kireçtaşlarından oluşmakta, yüksekliği kademeli olarak azalmaktadır; bu durum Batı Bastiyonu'nun güney cephesinde de görülmektedir. Doğu Bastiyonu'nun temeli muhtemelen bir teras duvarı üzerine oturtulmuştur. Yaklaşık 2,30 m genişliğindeki kapı alanındaki kazılarda Orta Tunç Çağı ve erken Geç Tunç Çağı'na tarihlenen gri minyas kadehler ve kırmızı astarlı derin kaseler bulunmuştur. Kapı ve bastiyonlar GH IIIC döneminde ardışık teras duvarlarıyla

kapatılarak kullanım dışı bırakılmıştır. GH IIIC döneminde surun hemen güneyinde eğimli zemine bir teras sistemi inşa edilmiş, üzerine Ev 1 eklenmiş ve bu ev üç mimari evresinde de kullanılmıştır; komşu Ev 2 ise GH IIIC ve Geç Protogeometrik dönemlerde iki evre geçirmiştir. Bu durum söz konusu dönemde yerleşimin genişlediğini göstermektedir. Evler terk edildikten sonra alan GH IIIC'nin son aşamasında bebek ve çocukların hem normal gömü hem de kremasyon şeklinde definleri için sistematik bir mezarlık olarak kullanılmış, altı olası kremasyon izi bu yöntemin baskın olabileceğine işaret etmiştir (Resim: 9).

Liman Tepe-Klazomenai Deniz Altı Kazı ve Araştırmaları

Liman Tepe su altı çalışmaları antik limanı oluşturan doğu limandaki kazılarla başlamıştır. Bunun yanı sıra Karantina Adası'nı ana karaya bağlayan antik yolda ve Karantina Adası'nın batı kıyısındaki Helenistik-Roma Limanı'na yönelik çalışmalar devam etmektedir (Resim: 10).

2022 yılından itibaren ise limanın kullanım evrelerini yanı sıra erken dönem kullanım stratejisinin ne olabileceğine yönelik çalışmalara başlanmıştır. Limanın bulunduğu alandaki olası erken dönemlere yönelik sondaj çalışmaları çok ilginç sonuçların varlığını ortaya koymuştur. Buna göre önceki yıllarda F alanı içinde 2x2 m ölçülerinde bir derinlik sondajına başlanmıştır. Bu derinlik sondajında -6.80cm ye kadar inilmiştir. Bu derinleşme beraberinde çok önemli bilgilerin elde edilmesini sağlamıştır. Yapılan derinleşme ile açığa çıkan seramik örnekler MÖ 3300 yıllarına yani Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Bu alanda düzensiz şekilde açığa çıkarılan taş grupları daha geniş alanda çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu durumun daha da netlik kazanması için 2024 yılı çalışmaları mevcut derinleşme alanın genişletilmesi yönünde olmuştur. 20 m^2lik alana 16 m^2 daha eklenmiş böylece toplamda 36 m^2lik alanda çalışılmıştır (Resim: 11).

Derinlik alanı iki bölüme ayrılmıştır. Alanın güney kanadında yaklaşık 1x4 m ölçülerine olan bu alan da yoğun olarak MÖ 6. yüzyıla tarihlenen limanın tabanındaki seramik grupları açığa çıkarılmıştır. Liman tabanında seramik örnekleri yanında kemik ve çok az sayıda da olsa ahşap parçaları da açığa çıkmıştır (Resim: 12).

Kazılan alanda 10/g-k plankaresinde Arkaik liman tabanı incelenirken 9-7/g-k plankarelerinde ise hedeflendiği gibi daha derine inilerek daha erken dönem deniz tabanının açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Bu alanda yürütülen çalışmalarda 2024 yılında -5.80 derinliğe kadar inilebilmiştir. Yapılan bu derinlik çalışmasında deniz tabanın oluşum süreci ile ilgili olarak güçlü bilgiler verebilecek veriler kayıt altına alınmıştır. *Posedenia* (deniz çayırı) birikim süreçleri kazı çalışmaları ile belgelenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Kazı alanın kuzey kesitinde her 10 cm'de bir analiz amaçlı sediman örneği alınmıştır (Resim: 13).

Liman Tepe Çevresi Deniz Altı Sismik Görüntüleme Çalışmaları

Liman Tepe'nin deniz altında kalan peyzajının tespitine yönelik geniş çaplı araştırma projemiz çerçevesinde 2024 yılında yaklaşık 2000 m^2 deniz sahasının taban altı ve taban üstünün belgelenmesine yönelik araştırmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar Multi-beam-scanner ve sub-bottom-profiler kullanılarak deniz altı tabanı ve taban altının görüntülenmesi üzerine kurgulanmıştır (Resim: 14).

Sub-bottom profiler ile yürütülen çalışmada deniz tabanı altında kalmış olası batıklar ve arkeolojik liman ve insan eliyle oluşmuş mimari alanlarında olabilecek kalıntıların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada Edgetech 3400 OTS Pole Mount Sub-bottom profiler kullanılmıştır. Yürütülen çalışmalar sonucunda özellikle deniz altında kalmış Arkaik ve Roma limanları içerisinde deniz tabanında çeşitli anomalilere rastlanmıştır. Bu verilerin değerlendirmesi devam etmektedir.

Karantina Ada Yolu Belgeleme Çalışmaları

Karantina Adası'nı ana karaya bağlayan ve Büyük İskender tarafından yaptırıldığı düşünülen ana yolun bugün deniz altında görünür durumdaki kalıntılarının sistematik bir şekilde belgelemesini amaçlayan su altı arazi çalışmalarımız Ankara Üniversitesi - ANKÜSAM ve Koç Üniversitesi - KUDAR öğretim üyeleri ve öğrencilerinin katılımıyla 2024 yılında 4. kez yürütülmüştür. 3-18 Ağustos arasında yaklaşık iki hafta boyunca devam eden çalışmalarda, ilk bilimsel raporunu yayınlamayı planladığımız çalışmalarla ilgili son veriler toplanmıştır. 2024 yılında çalışılan dönemdeki hava şartlarının elverdiği ölçüde yaklaşık 5. derinliğe kadar ulaşan alanda 15 dalış yapılmış ve hedeflenen veriler toplanmıştır.

2024 yılında bir önceki yıl görülen kalıntıların fotoğraflanması ve incelenmesi yapılmış, Karantina Adası'nın bulunduğu kesimde deniz seviyesinden olan yükseklikler alınmış, survey ve belgeleme metodolojilerine ait fotoğraflar çekilmiş, 15-16, 16-17 ve 17-18 olarak numaralandırılan alanlarda derinlik yükseklikleri alınmış ve Helenistik Dönem yol seviyesi boyunca ikincil kullanımda olan taşların GPS koordinatları alınmıştır.

Modern ana yolun altında 5A olarak tanımladığımız tünelin içerisinden toplanan malzemelerin tasnifleri yapılarak modern, Osmanlı ve Roma Dönemi malzemeleri tanımlanmıştır. Bunlar yayın amacıyla çizilmiştir. Bunun yanında çalışmalarla ilgili fotoğraflı belgelemeler yapılmış ve drone fotoları çekilmiştir. Su altındaki çalışmalarda 15, 16 ve 17 No.lu alanlarda su altında kalmış antik yolun konturlarının çizimi tamamlanmış ve işlenmiş taş, su boruları ve sütun parçaları gibi ikincil kullanımları kapsamında ada yoluna getirilmiş parçaların konum bilgileri alınarak Helenistik Dönem yüzey seviyesini anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Karantina Adası, Batık Roma Limanı Belgeleme Çalışmaları

Karantina Adası'nın batı yüzünde bulunan ve bugün tamamen su altında kalmış olan Roma limanı kalıntılarının belgelenmesi çalışmalarına 2024 yılında da devam edilmiştir.

Geçmiş yıllardan bu yana devam eden bu çalışma kapsamında çok iyi korunmuş durumdaki liman tesisinin özellikle kuzey kısmındaki at nalı şeklindeki büyük mendirek yapısının taş taş belgelenmesi devam etmektedir. 2024 yılında yeni kameralar ve belgeleme yöntemleri kullanılarak bu çalışmada önemli bir yol kat edilmiştir.

KAYNAKÇA

Aykurt, A. (2009). Batı Anadolu'da Minos kökenli bir seramik grubu: 'Tortoise-shell ripple ware'. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi, 14(2)*, s. 35-46.

Erkanal, H. (2011). Early Bronze Age Settlement Models and Domestic Architecture in the Coastal Region of Western Anatolia (Ed. V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou), *Across: the Cyclades and Western Anatolia during the 3rd Millennium BC*. Istanbul: Sabancı Univ. Sakıp Sabancı Müzesi, s.130-135.

Erkanal, H., Aykurt, A., Böyükulusoy, K., Tuğcu, İ., Tuncel, R., Şahoğlu, V. (2016). Liman Tepe 2014 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 37(1)*, s. 323-340.

Erkanal, H., Aykurt, A., Böyükulusoy, K., Tuğcu, İ., Tuncel, R., Şahoğlu, V. (2017). Liman Tepe 2015 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 38(3)*, s. 133-150.

Erkanal, H., Aykurt, A., Böyükulusoy, K., Tuğcu, İ., Kouka, O., Reinfeld, M., Boyce J. I., Riddick N., Şahoğlu, V. (2019). Liman Tepe 2018 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 41(2)*, s. 417-431.

Erkanal H. ve Şahoğlu V. (2016). Liman Tepe, an Early Bronze Age trade center in Western Anatolia: recent investigations (Ed. E. Pernicka, S. Ünlüsoy, WES Blum), *Early Bronze Age Troy: Chronology, Cultural Development and Interregional Contacts, Proceedings of an International Conference held at the University of Tübingen May 8–10, 2009*. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GMBH, s.157-166.

Ersoy, Y. (2007). Notes on History and Archaeology of Early Clazomenae (Ed. J. Cobet, V. von Graeve, W.-D. Niemeier ve K. Zimmermann), *Milesische Forschungen 5. Frühes Ionien: eine Bestandaufnahme. Akten des Internationalen Kolloquiums zum einhundertjährigen Jubiläum der Ausgrabungen in Milet, Panionion/Güzelçamlı, 26.09.-01.10.1999*. Frankfurt am Main: 149-178.

Ersoy, Y., Güngör Ü., Cevizoğlu, H. (2011). 2009 Yılı Klazomanai Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı, 32(1)*, s. 169-171.

Gündoğan, Ü. (2020). The "Aegean Settlement Pattern" in Coastal Western Anatolia from the Neolithic Age to the End of the 3rd Millennium BC. *TÜBA-AR, 27*, s. 29-44.

Gündoğan, Ü. (2025) Secrets Buried in the Pits: Ritual Activities in Western Anatolia in the First Half of the Second Millennium BCE. *Cambridge Archaeological Journal, 35(1)*, s. 109-126.

Mangaloğlu-Votruba, S. (2015). Liman Tepe in the Late Bronze Age (Ed. K. Kopanias, C. Maner ve N. Stampolidis), Nostoi: Indigenous Culture, Migration, and Integration in the Aegean Islands and Western Anatolia During the Late Bronze and Early Iron Age, Istanbul: Koç University Press: s.647-668.

Şahoğlu, V., Erkanal, H., Gündoğan, Ü., Tuğcu, İ., İncirlili M. (2022). Liman Tepe: MÖ 3. binyılda Anadolu'nun Ege'ye açılan kapısı. (Ed. Mehmet, I., Fidan, E., Türker, A., Yılmaz, M.A.), MÖ III. Binyılda Anadolu. İstanbul: Ege Yayınları, s.169-180.

Şahoğlu, V., Tuğcu, İ., Gündoğan, Ü., İncirlili, M., Alkan, Y. (2023). Liman Tepe 2021 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 42(5)*, s. 375-388.

EKLER

Harita 1: Liman Tepe haritası ve 2024 yılında kazılan alanlar.

Resim 1: Liman Tepe Kuzey ve Güney Alanı hava fotoğrafı.

Resim 2: Erken Tunç Çağı 3'e ait LMT IV. tabaka çukurları ve taş öbekleri.

Resim 3: Liman Tepe Erken Tunç Çağı II geç evreye ait taş döşeme.

Resim 4: Liman Tepe'nin Erken Tunç Çağı 2 Geç evresine ait doğu bloğu yapıları.

Resim 5: Yer no. 24/01 yapısı içerisinde ortaya çıkarılan 1. taş töşemeli taban.

Resim 6: Liman Tepe Yer no. 24/02 planı ve taban sıvası ile Yer no. 24/01 yapısının 2. tabanı.

Resim 7: P-9. 2024 kazı sezonunun başlangıcında, Orta Tunç Çağı-Geç Tunç Çağı/erken döneme ait burçları olan kapı ve Geç Tunç Çağı çömlekçi fırını.

Resim 8: GH IIIC dönemine ait bir bebek çömlek mezarı (*hydria* içinde).

Resim 9: 2024 kazı sezonunun sonunda P-9 açmasındaki Orta Tunç Çağı-Geç Tunç Çağı dönemlerine ait mimari kalıntılar.

Resim 10: Liman Tepe su altı çalışma alanlarını gösteren uydu görüntüsü.

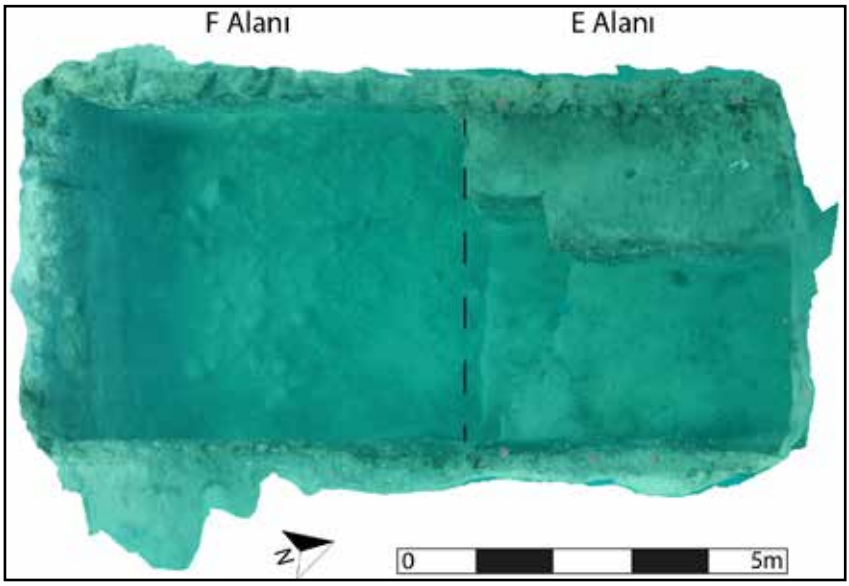

Resim 11: 2022-2024 derinleşme sondajı foto-mozaik görüntüsü.

Resim 12: Arkaik liman tabanı kazılarından genel bir görüntü.

Resim 13: Arkaik liman tabanı altındaki sondajın kuzey kesitinden örnek alma çalışmaları.

Resim 14: Liman Tepe çevresi deniz altı tabanı belgeleme çalışmalarından bir görüntü.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü